МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЛУГАНСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ Е. О. ДІДОРЕНКА

РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Практичний посібник

Київ
Видавничий дім Дакор
2024

УДК: 343.32:343.98(477)
Р 81

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 4 від 25.10.2023 року)

Рецензенти:
А. А. Вознюк — доктор юридичних наук, професор, завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ;
Р. Л. Степанюк — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ;
Є. О. Бєляєв — полковник поліції, начальник Управління стратегічних розслідувань у Луганській області Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Автори:
Євген Письменський — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (передмова, розділ 1 і 2, післямова);
Сергій Головкін — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 3, післямова);
Артем Коваленко — кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3.1, післямова);
Володимир Коваленко — кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (підрозділи 4.3.2, 4.3.3, післямова).

Р 81 Розслідування колабораційної діяльності : практ. посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко — Київ : ВД Дакор, 2024 — 260 с.

ISBN 978-617-8066-73-4

Практичний посібник присвячений розгляду ключових питань, що виникають при здійсненні досудового розслідування колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України). Розрахований на працівників органів правопорядку та прокуратури, суддів, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами розслідування кримінальних правопорушень

УДК 343.32:343.98(477)

ISBN 978-617-8066-73-4

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВС — Верховний Суд
ГУНП — Головне управління Національної поліції
ДБР — Державне бюро розслідувань
ДМС — Державно міграційна служба
ДПС — Державна прикордонна служба
ЗМІ — Засоби масової інформації
ЗС — Збройні Сили
ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини
ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК — Кримінальний кодекс
КПК — Кримінальний процесуальний кодекс
м. — Місто
НП — Національна поліція
ОКД — Огляд комп’ютерних даних
п. — Пункт
р. — Рік
рф — російська федерація
СБ — Служба безпеки
с. — Селище
смт — Селище міського типу
ст. — Стаття
С(Р)Д — слідча (розшукова) дія
ч. — Частина

ПЕРЕДМОВА

На тлі російсько-української війни, що триває з 2014 року, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України посіли лідерські позиції та відносяться до категорії одних із найбільш поширених видів кримінально караної поведінки з-поміж посягань на інтереси держави, що підтверджується опрацьованими даними прокурорської і судової практики. Особливе значення набуває питання забезпечення розслідування колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України), показники фіксування якого у сфері правозастосування зростають з моменту появи відповідної заборони. Вони, вочевидь, зберігатимуть таку тенденцію, з огляду на перспективи деокупації території України. Про такі перспективи свідчать результати дослідження, проведеного NGL.media з виявлення колаборантів, згідно з яким українські громадяни очолили понад тисячу окупаційних муніципальних структур, де їхня частка сягає майже 95 % (інші дані викладено в таблиці). Місцевими «гауляйтерами» стали як колишні сільські та районні голови, депутати і чиновники, так й особи, які раніше не мали жодної ваги в місцевих громадах — масажисти, таксисти, торговці чи ексув'язнені. Багато українців і у сфері освіти. У школах і дитсадках на захоплених територіях учать дітей «правильно» любити росію переважно колишні українські вчителі. А зарплату в управліннях і відділах освіти їм нараховують ті ж самі службовці, що й до окупації[1].

---

1 Наші зрадники. *NGL.media* (28 вересня 2023 р.). URL: https://ngl.media/2023/ 09/28/nashi-zradniki/.

Станом на 01 жовтня 2023 р. обліковано 2 776 фактів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. Причому, у 1 008 випадках за вчинення зазначених кримінальних правопорушень було вручено повідомлення про підозру. Кількість кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, становить 674[2]. Отже, якісне та швидке розслідування цього кримінального правопорушення слушно вважається пріоритетним завданням для всіх суб'єктів протидії злочинності, включаючи органи Національної поліції України.

Водночас, судячи з перших підсумків застосування ст. 111-1 КК України, боротьбу з колабораційною діяльністю навряд чи можна охарактеризувати як ефективну. Слід констатувати відсутність однаковості правозастосовної практики, виникнення низки помилок у кваліфікації колабораційної діяльності, її доказуванні та організації досудового розслідування правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. Зрозумілими є складнощі, які виникають при цьому. З огляду на те, що місцем вчинення колабораційної діяльності здебільшого є окупована територія України, перед суб'єктами розслідування постають серйозні виклики, пов'язані з належним установленням усіх фактичних обставин колабораціонізму, їх беззаперечним доведенням з використанням засобів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України. Дослідники стверджують, що на сьогодні у практиці застосування ст. 111-1 КК України органами правопорядку простежуються такі проблеми, якот: складність їх розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень, обрання співмірного покарання за наявності складів злочинів, що перетинаються, але передбачають різні за тяжкістю санкції, суперечності в тлумаченні КК України внаслідок нечіткості його формулювань[3]. Установлення й проведення допитів свідків, слідчих експериментів, пред'явлення для впізнання потребує від слідчих впровадження нових дієвих заходів, спрямованих насамперед на встановлення місцезнаходження винних осіб, які можуть переховуватися на тимчасово окупованій території чи території рф[4].

Зважаючи на викладене, автори поставили за мету підготувати практичний посібник із розслідування колабораційної діяльності, що сприяв би підвищенню ефективності протидії кримінальним право-

---

2 Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Офісу Генеральної прокуратури (Форма № 1). *Офіс Генерального прокурора.* URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-za re yestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduva-nnya-2.

3 Як працює законодавство про притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність? *Discussion paper. Just Talk* (28 вересня 2023 р.). URL: https://justtalk.com.ua/post/yak-pratsyue-zakonodavstvo-pro-prityagnennya-do-vidpovidalnosti-za-kola-boratsijnu-diyalnist-discussion-paper.

4 Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. С. 14.

порушенням, передбаченим ст. 111-1 КК України. На противагу іншим аналогам, ця праця має практично орієнтований характер, становлячи комплексне (міждисциплінарне) дослідження сучасних проблем розслідування колабораційної діяльності, що дає змогу суб'єктам, які здійснюють протидію посяганням на національну безпеку України, оволодіти потрібними знаннями та навичками при виконанні такого роду завдань.

Практичний посібник «Розслідування колабораційної діяльності» допоможе уникнути типових слідчих помилок у процесі розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України; навчить правильно кваліфікувати це кримінальне правопорушення; підкаже, які саме слідчі (розшукові) та процесуальні дії мають проводитися в зазначеній категорії кримінальних проваджень; дасть змогу з'ясувати специфіку розслідування колабораційної діяльності, що виникає в умовах воєнного стану.

У розділі «Загальні засади кримінально-правової протидії колабораційній діяльності» висвітлюються ключові етапи формування та реалізації кримінально-правової політики України щодо колаборації з ворогом; розглядається питання про те, чи є запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність криміналізацією або диференціацією такої відповідальності; на основі аналізу правових позицій різних фахівців розв'язується питання, чи має ст. 111-1 КК України зворотну дію в часі; розглядається феномен співпраці з ворогом громадян, які проживають на окупованій території, у результаті чого визначається правова природа колабораціонізму, його ключові (розмежувальні) ознаки та види колабораційної діяльності.

Відповіді на питання щодо того, якими є юридичні підстави (основна та додаткова) кримінально-правової кваліфікації колабораційної діяльності можна знайти в другому розділі «Кваліфікація колабораційної діяльності». Крім цього, у ньому розкриваються особливості кваліфікації окремих видів колабораційної діяльності та її відмежування від правомірної поведінки і суміжних складів кримінального правопорушення. До цього наводяться приклади (з матеріалів судових справ), за якими можна простежити правильні та помилкові підходи до кваліфікації колабораційної діяльності.

Знання про засоби, прийоми і методи збирання, дослідження, оцінки і використання доказів у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність є запорукою успішного розкриття, розслідування та судового розгляду цього кримінального правопорушення. Відповідну інформацію містить розділ «Криміналістична характеристика колабораційної діяльності», у межах якого можна ознайомитися з базовими відомостями про

криміналістично значущі ознаки розглядаданого в посібнику кримінального правопорушення.

Невід'ємним елементом досудового розслідування колабораційної діяльності є вміння правильно його організовувати. Як правильно виявляти ознаки та починати досудове розслідування колабораціонізму, якими є типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування колабораційної діяльності, яку тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі рекомендується застосовувати під час розслідування колабораційної діяльності тощо дасть відповідь четвертий розділ — «Організація розслідування колабораційної діяльності».

Практичний посібник поєднує загальнотеоретичні положення з чітко вираженими прикладними елементами, забезпечує тісні міжпредметні зв'язки, містить конкретні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності слідчої діяльності з розслідування колабораційної діяльності.

У процесі проведення дослідження розслідування колабораційної діяльності, виявлення проблем, що виникають при цьому, застосовувалися такі теоретичні та емпіричні методи пізнання:

- абстрагування (уявний відхід від неістотних властивостей, зв'язків, які впливають на процес протидії колабораціонізму з одночасним виділенням найважливіших рис, які його характеризують);
- моделювання (формування прогностичної моделі подальшого розвитку протидії колабораціонізму та використання щодо нього кримінально-правових, кримінально-процесуальних і криміналістичних засобів);
- індукції (установлення характерних рис та сучасних тенденцій розслідування злочинів проти основ національної безпеки через визначення характерних рис та сучасних тенденцій такого розслідування колабораційної діяльності);
- аналізу та синтезу (розгляд розслідування колабораційної діяльності як цілісного явища у спосіб з'єднання окремих учень, теорій і поглядів у єдине ціле).
- історичний (з'ясування суті явища колабораціонізму за допомогою аналізу його розвитку з урахуванням всієї його багатогранності);
- догматичний (установлення змісту кримінально-правової норми про колабораційну діяльність, з'ясування закономірностей її дії та дії пов'язаних кримінально-процесуальних норм за допомогою правил юридичної логіки);
- висунення гіпотез (прогнозування перспективного стану формування практики розслідування колабораційної діяльності в Україні з визначенням факторів, що впливають на його трансформацію);

- порівняння (співставлення різних підходів до кримінально-правового реагування на колабораціонізм у межах періодів до (2014–2022) та після (2022 — дотепер) запровадження спеціальної підстави кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність);
- спостереження (експертне інтерв'ювання[5]; вивчення матеріалів правозастосовної практики та судових процесів; опрацювання даних кримінальної статистики).

Окремо слід зазначити, що в межах підготовки практичного посібника автори опрацювали понад 300 вироків національних судів за фактами діянь, передбачених ст. 111-1 КК України.

На жаль, але ступінь інформативності таких вироків переважно є достатньо низьким. Вироки, які передбачає Єдиний державний реєстр судових рішень, здебільшого стосується кримінальних проступків, передбачених чч. 1 та 2 ст. 111-1 КК України. Судові розгляди щодо таких деліктів, як правило, здійснюються у спрощеному порядку, без виклику учасників провадження та дослідження доказів, а самі вироки через це не містять відомостей про проведені під час досудового розслідування процесуальні дії та зібрані стороною обвинувачення докази. Водночас, значна частина вироків щодо злочинів, передбачених ст. 111-1 КК України, не містить мотивувальної частини (а отже, і відомостей про досліджені в судовому провадженні докази), оскільки суди активно користуються можливостями, установленими у ч. 15 ст. 615 КПК України, та обмежуються проголошенням й опублікуванням лише резолютивної частини судового рішення.

Вартує також уваги той факт, що чимало судових вироків за ст. 111-1 КК України містять занадто деталізований виклад конвенційної, законодавчої та іншої нормативно-правової бази, пов'язаної з діяннями, які посягають на основи національної безпеки України, а також надмірне відображення багатьох аспектів соціально-політичної та військово-політичної ситуації у країні (при цьому характерно, що такий виклад матеріалу, займаючи значну частину вироку, іноді характеризується явно шаблонним змістом). Такого висновку дійшов В. Мисливий за підсумками проведеного дослідження, щоправда водночас він констатує поступовий відхід від такого викладення матеріалу[6].

---

5 Показово, що під час роботи над посібником застосовувалося експертне опитування за методом стандартизованого інтерв'ю. У ролі експертів (респонденти) виступили слідчі та дізнавачі Національної поліції, слідчі Служби безпеки України та детектив Державного бюро розслідувань, які мають актуальний досвід досудового розслідування колабораційної діяльності.

6 Мисливий В. А. «Латентність» суб'єктивних ознак колабораційної діяльності у судових вироках. *Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій* : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 жовт. 2023 р.) Одеса : Олді+, 2023. С. 18.

Книга розрахована на початківців. Однак становитиме інтерес і для досвідчених фахівців, які розширять своє уявлення про особливості досудового розслідування колабораційної діяльності в сучасній Україні. Вона орієнтована не лише на практиків, але й корисна для самостійного вивчення та використання в освітньому процесі при підготовці майбутніх слідчих, а також стане в пригоді широкому колу читачів, які цікавляться питаннями протидії колабораційній діяльності та загалом кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України.

Прикладна спрямованість видання визначила склад додатків, а саме: розширений бланк протоколу огляду з прикладами опису комп'ютерних даних; зразки постанови про призначення судових експертиз; анкета стандартизованого інтерв'ю суб'єктів розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України; узагальнені результати стандартизованого інтерв'ювання слідчих СБ України, слідчих та дізнавачів Національної поліції України та детективів Державного бюро розслідувань, які розслідують кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України.

Автори висловлюють щиру вдячність за допомогу в підготовці практичного посібника рецензентам — доктору юридичних наук, професору *Андрію Вознюку*, завідувачу наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ; доктору юридичних наук, професору *Руслану Степанюку*, професору кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ та *Євгену Бєляєву,* начальникові Управління стратегічних розслідувань у Луганській області Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.